

AVTOMOBIL YO'LLARIDA YO'L TRANSPORT HODISASINI VUJUDGA KELISHIDA "AVTOMOBIL-HAYDOVCHI-YO'L-PIYODA- MUHIT" TIZIMINING AHAMIYATI.

Umid Sadirdinovich Xolmatov

Andijon mashinasozlik instituti,

"Transport vositalari muhandisligi" kafedrasida

katta o'qituvchisi.

E-mail: umid.xolmatov.76@mail.ru,

+998902103505

Sirojiddin Umid o'g'li Xolmatov

Andijon mashinasozlik instituti,

"Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi

2-kurs talabasi.

Annotatsiya. Maqolada "Avtomobil-Haydovchi-Yo'L-Piyoda-Muhit" tizimida yo'l transport hodisalari kelib chiqish sabablari qo'rib chiqilgan hamda ularni oldini olish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda, muhit, transport, yo'l transport hodisasi, harakat xavfsizligi, harakat tezligi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida 2018 yilda yangi yo'llar barpo etish, transport-logistika infratuzulmasini yanada rivojlantirish, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha quyidagi ishlarni rejalashtirganligini ta'kidlab o'tdi [1].

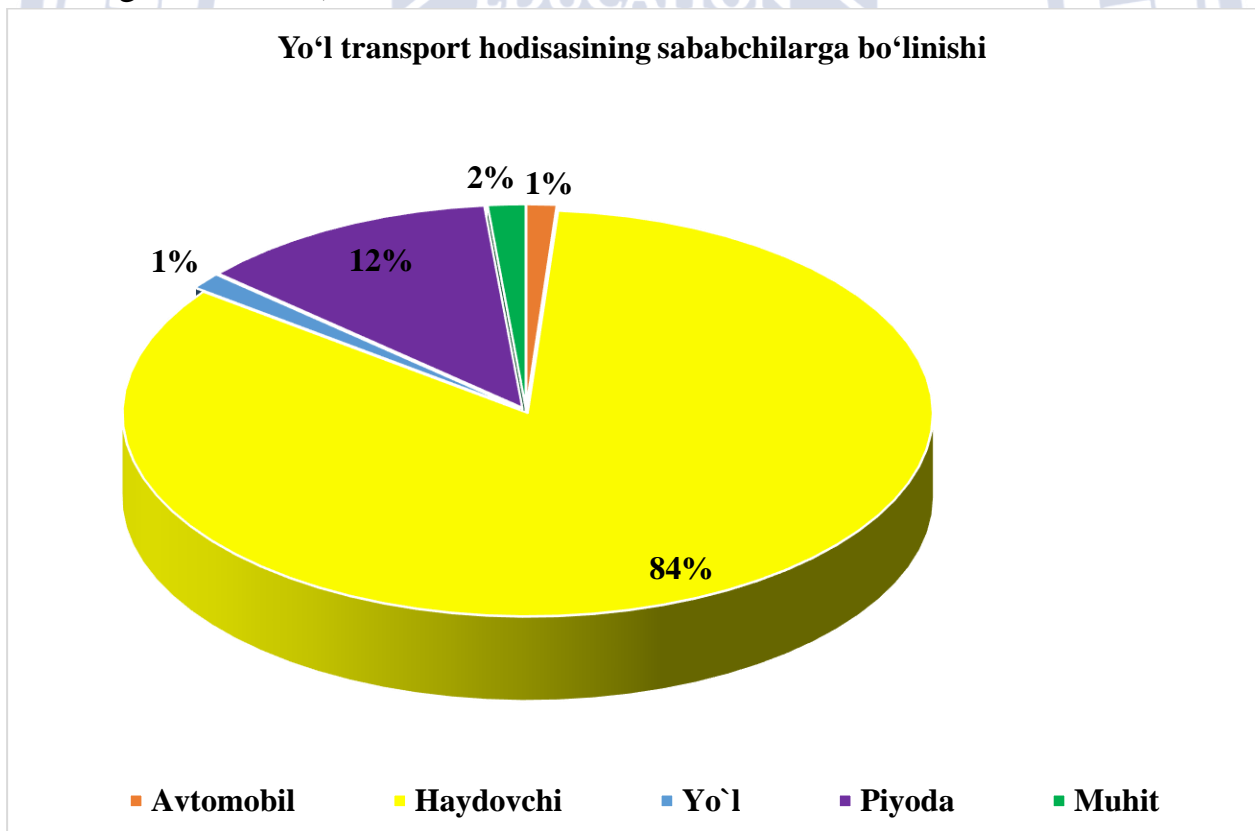
O'zbekistonning Markaziy Osiyoning hal qiluvchi transport-tranzit tarmog'iga aylanishi uchun transport-kommunikatsiya infratuzulmasini modernizatsiya qilish va yangilash, mahalliy va xalqaro transport xizmatlari tarkibini diversifikatsiya etish, yangi transport yo'laklarini shakllantirish va rivojlantirish, transport xizmatlari sifatini oshirish va tannarxini kamaytirish talab etiladi [2, 3].

Avtomobil yo'llarida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi oqibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar yetkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi deyiladi. Bu ta'rifga ko'ra yo'l-transport hodisasida ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir.

Avtomobil yo'larida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizimni yo'l harakati deb ataladi [2, 3].

Avtomobil yo'larida insonlar tomonidan boshqariladigan turli xildagi mexanik va mexanik bo'lmagan transport vositalari, harakatlanayotgan (yoki harakatda bo'lmagan) piyodalar majmuidan iborat murakkab dinamik tizim mavjuddir. Bu tizim yo'l harakati deb ataladi. Yo'l harakatining muammolari va maxsus tomonlari, eng avvalo, "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimi orqali belgilanadi. Ular o'z navbatida atrof-muhitda faoliyat ko'rsatadilar.

Tizimga quyidagi tashkiliy qismlar kiradi: A (avtomobil), H (haydovchi), Y (yo'l), P (piyoda), M (muhit). Bu tashkiliy qismlar muhitda faoliyat ko'rsatibgina qolmasdan, atrof-muhit bilan ularning har biri chambarchas bog'liq bo'ladi. Muhit deb atrof-muhitning yo'l harakati xavfsizligiga mujassamlashgan ta'siri tushuniladi va u quyidagi omillardan tashkil topadi: ob-havo (metrologik ko'rinish, yog'ingarchilik, shamol, harorat); tabiiy landshaft (tekislik, qir-adirlar, tog'lik, er osti-usti suvlari va h.k.); mexanik (shovqin, chang, tebranish, gaz chiqindilari bilan ifloslanganlik va h.k.) [4, 7, 8].

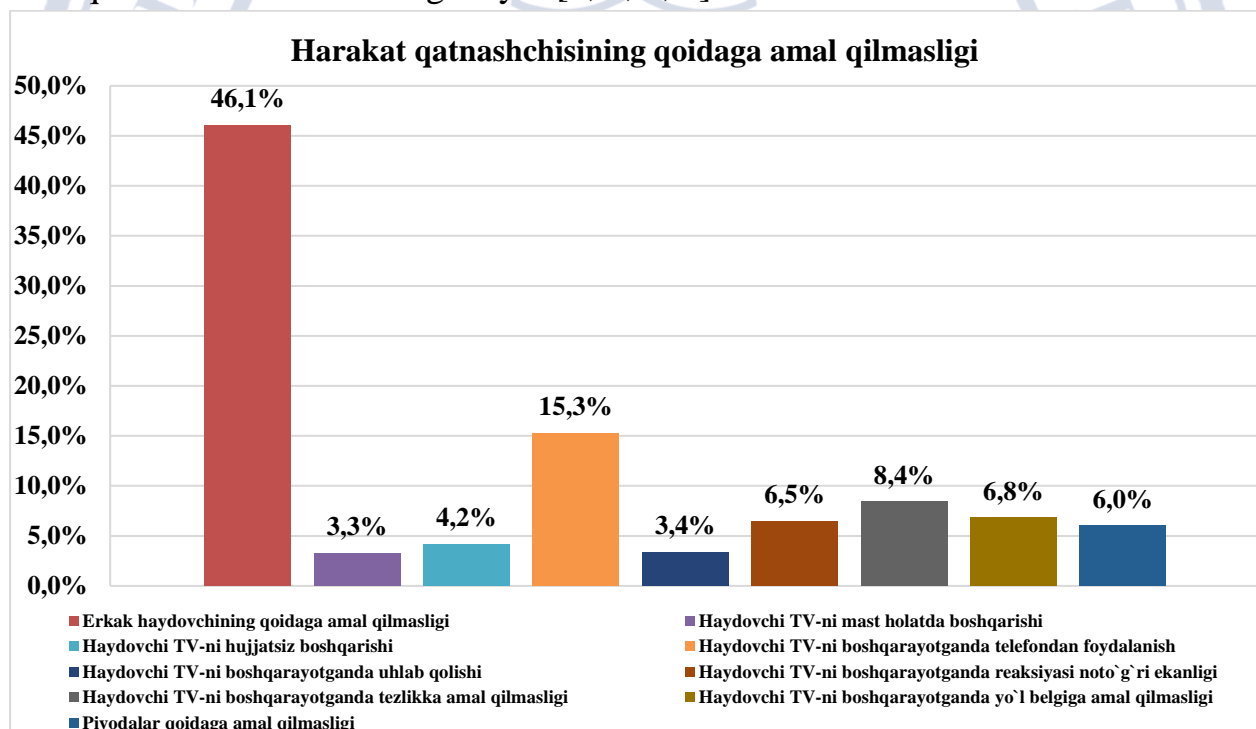
1-gistogramma. "Avtomobil-haydovchi-yo'l-piyoda-muhit" tizimida yo'l transport hodisasining sababchilarga bo'linishi.

Avtomobil yo'larida, shahar ko'cha va maydonlarida transport vositalarining normal harakat rejimining buzilishi oqibatida insonlar halok bo'lishiga, tan jarohati

olishiga, shuningdek, transport vositalariga va undagi yuklarning zarar ko'rishiga, yo'ldagi sun'iy inshootlarning zararlanishiga yoki boshqa turdagi moddiy zararlar etkazishga sababchi bo'luvchi halokatlarga yo'l-transport hodisasi deyiladi. Bu ta'rifga ko'ra yo'l-transport hodisasida ikkita omil bo'lishi tavsiflidir, bular: insonlarning o'limi, tan jarohati yoki katta miqdordagi moddiy zarar, shuningdek, biron-bir transport vositasining harakatda bo'lishidir. Harakat qatnashchilari tomonidan yo'l harakati qoidalariga amal qilmasliklari kuzatilib kelmoqda. Bular haydovchilarning qoidaga amal qilmasligi ko'plab kuzatilmoqda 2-diagramma [5, 6, 7, 8, 9].

“A-Y-H-P-M” tizimi optimal ravishda faoliyat ko'rsatishda tizimdagi avtomobil, haydovchi, yo'l, piyoda va muhit tashkil etuvchilarining alohida hamda ularning birgalikdagi A-H, H-Y, Y-P, A-P va boshqa tasniflari katta ahamiyatga ega.

Avtomobil transportining konstruktiv o'lchamlari (parametrlari) yo'l harakatining tasnifiga ta'sir ko'rsatadi. Bunda avtomobilning geometrik o'lchamlari tortish va tormozlanish sifati, haydovchi ish joyining qulayligi va yengil boshqarilishi muhim o'rin egallaydi [6, 7, 8, 9].

2-diagramma. Harakat qatnashchisining qoidaga amal qilmasligi.

Harakatni tashkil qilishda bajariladigan ishlar quyidagi talablarni qondirish kerak [7, 8, 9, 10, 11]:

- Harakat tezligini yo'l uchastkalari bo'ylab asta-sekin o'zgarishini %;
- Haydovchiga sutkaning har qanday vaqtida harakatlanishi uchun yo'lning oldingi uchastkalarini yo'nalishi aniq va ravshan bo'lishini;
- Transport vositalarini tez va xavfsiz harakatlanishi;
- Transport vositalarini maksimal darajada o'tkazishni;

- Ekologik jihatidan qulay bo'lishini;
- Piyodalarni qulay va xavfsiz harakatlanishi;
- Iqtisodiy jihatdan tejamkor bo'lishini.

Kuzatilgan natijalarga ko'ra quyidagi o'zgarishlarni kiritishni tavsiya etamiz:

➤ Mavjud transport vositalari qatnaydigan avtomobil yo'llari kuzatilganda avtobus haydovchilari yo'l yoqasining duch kelgan joyida to'xtashlari, to'xtab turishlari yo'lovchilarni hojlagan yerda tushirishi va olib ketishi kuzatildi. Buning oqibatida salbiy holatlar yuzaga kelmoqda. Transport vositalarini duch kelgan yerda to'xtashini oldini olish maqsadida biz quyidagilarni taklif qilamiz: avtobus haydovchilari o'zlariga birlashtirilgan jihozlangan zamonaviy bekatlarda to'xtab yo'lovchilarni tushirishlari yoki ortib olib ketishlari zarur;

➤ Harakatlanuvchi ko'chalarda hozirgi kunda kech qurinishi yurishda ko'chalar yaxshi yoritilmagan, buning oqibatida har xil baxtsiz hodisalar ro'y berib kelmoqda. Buning uchun ko'chani yoritish chiroqlari bilan jihozlash kerak natijada baxtsiz hodisani oldini olgan bo'lamiz;

➤ Yo'nalishdagi taksilarning haydovchilari o'zlariga belgilangan joyda to'xtash o'rniga hojlagan yo'l qatnov qismida to'xtab yo'lovchi tushirish va olib ketishi kuzatildi. Yo'nalishdagi taksilarning belgilangan bekatlarda to'xtashini ta'minlash kerak natijada avtobus haydovchilari halaqit bermagan bo'lar edi;

➤ Avtobuslar to'xtab yo'lovchi tushirish yoki ortib ketishlari uchun maxsus avtobus bekatlari bilan jihozlash zarur.

Yuqoridagilarga haydovchilar, piyodalar va piyoda bolalar amal qilishsa har xil baxtsiz hodisalarni oldini olgan bo'lamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent: “O'zbekiston” NMIU, 2018. – 80 b.
2. Азизов Қ.Х. Ҳаракат хавфсизлигини ташкил этиш асослари. Дарслик. – Тошкент: 2009. - 267 бет.
3. Xolmatov U. S., Qobilova A. U., Akbarova M. U., Xolmatov S. U. ANDIJON VILOYATIDA VUJUDGA KELGAN YO'L TRANSPORT HODISALARINI TAHLILI //Международной научно-практической конференции на тему “Технология новых материалов: перспективы развития полимерных композиционных материалов, применяемых в машиностроении”. Андижан. – 2022. – С. 191-196.
4. Xolmatov U., Xolmatov S. YO 'L TRANSPORT HODISALARINI VUJUDGA KELISHIDA PIYODA VA PIYODA BOLALARNING O 'RNI //Science and innovation in the education system. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 8-15.
5. Xolmatov U. S., Umid o'g'li X. S. YO 'L TRANSPORT HODISALARINI VUJUDGA KELISHIDA “AVTOMOBIL-HAYDOVCHI-YO 'L-PIYODA-

MUNIT" TIZIMINING ANAMIYATI //Journal of new century innovations. – 2022. – T. 10. – №. 2. – С. 19-26.

6. Икромов Н. А., Холматов У. С., ўғли Холматов С. У. ҲАЙДОВЧИЛАРНИНГ ИШ ТАЖРИБАСИНИ ЙЎЛ ТРАНСПОРТ ҲОДИСАСИГА ТАЪСИРИНИ ЎРГАНИШ //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 10. – №. 2. – С. 11-18.

7. Xolmatov U. S. et al. YO 'L TRANSPORT HODISALARINI KELIB CHIQISHIGA SABABCHI BO 'LUVCHI OMILLAR //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1129-1138.

8. Холматов У. С., ўғли Раимохунов Б. Б., ўғли Холматов С. У. ШАҲАР КЎЧАЛАРИНИНГ ТИРБАНД ХУДУДЛАРИДАГИ СОДИР БЎЛАЁТГАН ЙЎЛ ТРАНСПОРТ ҲОДИСАЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 873-883.

9. Ikromov N. A. et al. SHAHAR KO 'CHALARIDA TRANSPORT VOSITALARINING HARAKAT JADALLIGINI O 'RGANISH //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 863-872.

10. Холматов У. С. ИССЛЕДОВАНИЯ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ВОЛОКОННО-ОПТИЧЕСКОГО ДАТЧИКА ПРИ ПРОДОЛЬНОМ И ПОПЕРЕЧНОМ ПЕРЕМЕЩЕНИЯХ //НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ МАШИНОСТРОЕНИЕ. – 2022. – №. 1. – С. 78-85.

11. Kholmatov U. OPTIMIZATION OF MATHEMATICAL MODEL OF ORTOELECTRONIC DISCRETE DISPLACEMENT CONVERTER //SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL MACHINE BUILDING. – 2022. – №. 2. – С. 74-82.

<http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85104633534&partnerID=MN8TOARS>

DOI: <https://doi.org/10.1134/S1027451021020142>

1. Umirzakov, B.E., Tashmukhamedova, D.A., Rabbimov, E.M. et al. Effect of Ion Bombardment on the Density of States of Valence Electrons in CdS Films. J. Surf. Investig. 13, 1248–1251 (2019).

URL: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85077067023&partnerID=MN8TOARS>

DOI: <https://doi.org/10.1134/S1027451019060557>

2. Umirzakov, B.E., Tashmukhamedova, D.A., Allayarova, G.K. et al. The Effect of the Formation of Silicides on the Resistivity of Silicon. Tech. Phys. Lett. 45, 356–358 (2019).

DOI: <https://doi.org/10.1134/S1063785019040175>

URL: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85066505483&partnerID=MN8TOARS>

3. Umirzakov, B.E., Sodiljanov, J.S., Tashmukhamedova, D.A. et al. Adsorption of Ba Atoms Influences the Composition, Emission, and Optical Properties of CdS Single Crystals. *Tech. Phys. Lett.* 47, 620–623 (2021).

URL: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85121362819&partnerID=MN8TOARS>

DOI: <https://doi.org/10.1134/S1063785021060262>

4. Sodikjanov J.Sh., “Ga_{1-x}Al_xAs nanostructures grown on the GaAs Surface by Ion Implantation”, *Texa.Jour. of Engg. and Tech.*, vol. 20, pp. 9–13, May 2023.

URL: <https://zienjournals.com/index.php/tjet/article/view/3907>

5. Sodikjanov Jaxongirbek and Murotova Zulfizar, “BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF INTELLIGENT MANAGEMENT OF STREET LIGHTING SYSTEMS”, *ITSE*, vol. 2, no. 8, pp. 450–464, Apr. 2023.

URL: <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/607>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7833106>

6. J.Sh. Sodikjanov and Q.A.Khayitboyev, “Research of Software-Hardware of Industrial Robots”, *Texa.Jour. of Engg. and Tech.*, vol. 22, pp. 13–16, Jul. 2023.

URL: <https://zienjournals.com/index.php/tjet/article/view/4225>

7. Содикжанов Жахонгирбек Шухратбек угли, “УПРУГИЕ И НЕУПРУГИЕ СТОЛКНОВЕНИЯ В ОДНОМ И ДВУХ ИЗМЕРЕНИЯХ”, *ITSE*, vol. 2, no. 7, pp. 118–127, Mar. 2023.

URL: <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/329>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7710483>